

Аман М., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Жарасбаева А.Ж.

МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ САЛЫҚТАР РӨЛІ

Мемлекеттік бюджеттің кіріс көзін құрайтын негізгі қаржылық көз – салықтар болып табылады.

Қазіргі кезде еліміздің бюджетінің кіріс көзінің 90 пайызын салықтар құрайды. Ел экономикасы дамып, мемлекеттік бюджеттің кіріс көзі ұлғайған сайын салықтық түсімдердің де өсіп отырғаны байқалады. Себебі салықтардың экономикалық табиғаты өндіріске байланысты. Өндіріс бар жерде табыс бар, одан алынатын салықтар да бар. Сондықтан салық өндірістің дамуына барынша өз ықпалын тигізіп, өндірушілердің ынтасын арттыруға жағдай жасауы қажет.

Қазақстан Республикасында корпорациялық табыс салығының қазіргі кезеңдегі ставкасы 30%, ал ауылшаруашылығындағы өндіріс органдары үшін 10%.

Шаруашылық субъектілер мен халықтар табысының бір бөлігін мемлекеттің орталықтандырылған қаржы көздеріне айналдыру салықтардың ұдайы өндірістегі қызметін көрсетеді.

Бұл қызметтің іс-әрекетінің көлемін жалпы ішкі өнімдегі салықтардың алатын үлес салмағы арқылы көруге болады. Соңғы жылдардағы мәліметтер бойынша, Қазақстан Республикасының жалпы ішкі өнімдегі салықтардың үлес салмағы 20 пайыз шамасында.

Дамыған мемлекеттердің барлығында салыққа үлкен маңыз беріледі. Халық оған үнемі назар салып отырады. Салықтан қашқандарды ақпарат құралдарында жиі-жиі жариялап, әшкерелеу үрдіс алған. Кімде-кім мүмкіндігі бола тұрып жазатайым салық төлей алмай қалса, ол халықтың несібесіне қол салғандай ыңғайсызданып, өзін қоғам алдында қылмыс етіп қойғандай сезініп, халықтан кешірім сұрауға арланбайды.

Өйткені, бюджет қаржысы, негізінен, салықтан түсетін кірістен құралатынын, ал, ол өзі өмір сүріп отырған мемлекетінің мүддесі екенін жақсы түсінеді. Салық — тәуелсіз еліміздің әл-ауқатын құрайды. Дәлірек айтқанда, денсаулық сақтау мен ғылым-білім беру салаларын дамытуға, әлеуметтік салаларды сауықтыруға, әскери-қорғаныс шығындарын өтеуге, агроөнеркәсіп кешендерін, тұрғын үй саясатын жүзеге асыруға, мемлекеттік қызметкерлердің шығындарын өтеуге, индустриалды-инновациялық бағдарламаны орындауға шағын және орта кәсіпті дамытуға бағытталады.

Бюджет — республикалық және жергілікті болып екіге бөлінеді. Салық жүйесінің негізін — корпорациялық табыс салығы, қосымша құн салығы, әлеуметтік және табыс салығы құрайды. Қазақстан Республикасының Конституциясында әрбір еліміздің азаматының кәсіппен айналысуға еркі бар екені анық жазылған. Оның үстіне «Кәсіпкерлік туралы» Заңдар қабылданып, кәсіппен айналысуға қолайлы жағдайлар жасалған. Салық комитеттерінде бір

кәсіппен айналысқысы келетін азаматтарға жалпыға бірдей белгіленген тәртібі бойынша керекті құжаттар арнайы қабылданып, бекітіліп қойылған. Онымен жергілікті Салық комитетіне барып танысуға болады. Шағын және орта кәсіппен айналысқысы келетін азаматтарға арнайы салық жүйесі мен салық салудың жалпыға бірдей ортақ белгіленген тәртібіне сәйкес екі түрлі талап қойылады. Олар:

1. Жеке тұлға — жергілікті әділет басқармасына тіркелуге міндетті емес.
2. Заңды тұлға — тіркелуі керек.

«Жеке тұлғаға» салынатын салық салу жүйесі «Заңды тұлғаға» қарағанда оңайлатылып ұсынылған. Жаңадан жеке кәсіп бастағысы келген азамат жеке бас куәлігі немесе төлқұжатын алып, Салық комитетіне жеке кәсіппен айналысатынын айтады. Салық қызметкері арнаулы салық режимінің белгіленген тәртіптерінің біреуін таңдауды өз еркіңізге береді. Мысалы:

1. Бір жолғы талон негізінде есеп-айырысу жолы.
2. Патент есеп-айырысу жолы.
3. Оңайлатылған декларация негізінде жұмыс істеу.
4. Жалпыға бірдей белгіленген тәртіп бойынша жеке кәсіппен айналысу.

Оңайлатылған декларация негізінде жұмыс істеу кәсіпкерге тиімді деп ойлаймын. Кәсіпкерлер тіркелген салық комитетіне тоқсанына бір рет барып, шағын кәсіпорнының бухгалтерлік есеп-қисабын өткізуге міндетті. Белгіленген айдың 15-іне дейін бюджетке тиесілі салықты төлейсіз. Егер бір күн кешігіп қалсаңыз, айыппұл төлейсіз. Одан қалып қойсаңыз, Салық комитеті банктегі есеп шотыңызды жауып тастайды. Бәрін уақытында үлгерсеңіз, кәсібіңіз де жақсы жүреді, жеке кірісіңіз де ұлғаяды. Өкінішке қарай, біздің арамызда табысын жасырып, салықтан жалтаратындар көптеп кездеседі.

Жалпы болашақта салық жүйесін халықаралық қалыпқа сәйкестендіріп, Еуропа елдерінің деңгейіне жақындату керек секілді. Барлық дамыған елдерде салық жөнінде түсінік қабылданып, жүзеге асырылуда. Ал, біздің елде әлі де болса халық арасында салық жөнінде түсінбеушілік, оған деген немқұрайдылық көзқарас кездесіп қалады.

Әдебиеттер

1. Үмбетәлиев А.Д., Керімбек Ғ.Е. Салық және салық салу: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2006. – 8 б.;
2. Ермекбаева.Б.Ж., Салықтар және салық салу: Оқулық. – Алматы: «Қазақ университеті», 2003. – 5 б.;
3. Алиева.Б.Х., Налоги и налогообложение: Оқулық. – Москва: «Финансы и статистика», 2006. – 115 б.;
4. Сейдахметова Ф.С. Налоги в Казахстане. – Алматы 2002. – 4 б.;
5. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение: Оқулық. – Москва: инфра – м, 1999. – 41 б